

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در زبان روسی و طرز بیان آن در زبان فارسی

حسین لسانی*

دانشیار گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده
زبان‌های خارجی، دانشگاه تهران، ایران
(تاریخ دریافت: ۸۵/۰۶/۰۵، تاریخ تصویب: ۸۵/۰۷/۰۸)

چکیده

مقاله حاضر به تشریح وجه تمایز حالت به‌ای ذینفع (дательный адресата) و مخاطب (дательный заинтересованного лица) در زبان روسی و طرز بیان آن‌ها در زبان فارسی می‌پردازد. هر دو حالت به‌طور معمول از چهار عضو تشکیل شده‌اند. عضو اصلی و مهم جمله، واژه‌ای است که در حالت به‌ای خواه ذینفع یا مخاطب صرف شده باشد، این هنگامی است که در هر دو ساختار از فعل استفاده کنیم. فعل جمله در اینجا دارای هدایت دستوری دو گانه (двойное управление) خواهد بود. در زبان فارسی، می‌توان نهاد را از ساختار حذف کرد. در این صورت شناسه فعل، نقش نهاد را ایفا می‌کند. در زبان روسی، در صورتی که فعل جمله در زمان حال یا آینده به‌کار رفته باشد، می‌توان نهاد را از ساختار حذف کرد. در این صورت شناسه فعل نقش نهاد را ایفا می‌کند. در زبان روسی، حذف نهاد از جملاتی که فعل آن‌ها در زمان گذشته بیان شده‌اند، مجاز نیست. وجه تمایز حالت به‌ای ذینفع از

* تلفن: ۰۲۱-۸۸۹۸۱۸۷۲، دورنگار: ۰۲۱-۸۸۹۸۱۸۷۰، E-mail: lesanee@ut.ac.ir

ساختار مشابه در زبان فارسی، در آن است که در زبان روسی یکی از اعضای شرکت کننده در جمله ضمیر شخصی است، در صورتی که در زبان فارسی، به جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به کار رفته است. در زبان روسی در جملات دارای حالت به ای مخاطب، حرف اضافه به کار نمی رود، حال آنکه در ساختارهای مشابه زبان فارسی، حرف اضافه به کار می رود.

واژه های کلیدی: حالت به ای ذینفع، حالت به ای مخاطب، هدایت دستوری دوگانه، نهاد و گزاره.

مقدمه

در زمینه حالت های (падежи) زبان روسی، زبان شناسان مطالب بسیاری نوشته اند. اما درباره حالت به ای ذینفع در دستوره های زبان روسی، مطالب اندکی نوشته اند.

بر اساس کتاب های موجود در ایران، ایساچنکو اولین زبان شناسی است که فقط نام حالت به ای ذینفع را برده است.

وینوگرادف، شاختاف، شربا، شودوا و سایرین از نخستین زبان شناسانی بودند که تحقیق و مطالعه دقیق درباره حالت های زبان روسی را شروع کردند و مقالات و کتاب های بسیار ارزنده ای را در این زمینه تألیف کرده اند.

در خارج از روسیه، زبان شناسانی چون یل ملف، یاکوبسن، پااولین و غیره در زمینه بسط و گسترش مفهوم کلی حالت ها و معانی مختلف آن در آثار خود مطالب ارزشمند و مهمی ارائه کرده اند.

مدتی است، محققان با مطالعات و بررسی های علمی،

حالت به ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۳۳

حالت به ای ذینفع و حالت به ای مخاطب را از یکدیگر مجزا کرده اند و این دو مقوله دستوری را زیر مجموعه حالت به ای مفعولی (дательный объект) محسوب کرده اند.

در بسیاری از کتابهای دستور زبان روسی، حالت به ای مخاطب به عنوان زیر مجموعه حالت به ای مفعولی در نظر گرفته شده است و از حالت به ای ذینفع صحبتی به میان نیامده است.

به نظر مؤلف این مقاله، حالت به ای ذینفع نیز باید زیرمجموعه حالت به ای مفعولی در نظر گرفته شود. زیرا ساختارهای شبیه *Мать написала сыну письмо* را که حالت به ای مخاطب نام دارد و از لحاظ ساختاری شباهت زیادی به حالت به ای ذینفع دارد، زیر مجموعه حالت به ای مفعولی شناخته اند. پس به راحتی می توان حالت به ای ذینفع را زیرمجموعه حالت به ای مفعولی دانست.

در کتاب دستور زبان روسی آکادمی علوم شوروی، نامی از حالت به ای ذینفع و مخاطب به میان نمی آید. از مثالهای آورده شده: *Послать письмо сестре* متوجه می شویم که در این کتاب حالت به ای مخاطب را نیز زیرمجموعه حالتی، به نام *Косвенный объект* (مفعول بی واسطه) می دانند. (آکادمی علوم شوروی، ۱۲۴)

کاستاماروف در کتاب دستور زبان معاصر روسی برای حالت به ای دو معنی در نظر گرفته است: حالت نهادی و حالت مفعولی. (субъектное и объектное значение) حالت به ای مخاطب را زیرمجموعه حالت مفعولی در نقش متممی (косвенное дополнение) محسوب می کند. در این کتاب حالت به ای ذینفع مطرح نشده است. (۳۸۰).

بحث و بررسی

در این مقاله کوشیده ایم تا ساختار و معانی مختلف حالت به ای ذینفع و مخاطب را که زبان‌شناسان کمتر به آن در کتاب‌ها و مقالات خود اشاره کرده‌اند، بررسی و تحلیل کنیم.

این دو مقوله دستوری دو معنی مختلف از معانی کلی حالت‌های زبان روسی دارند، از این رو در ابتدای مقاله به‌طور مختصر چند جمله در تعریف کلی، معانی و تعداد حالت‌ها می‌نویسم.

وینگرادف در کتاب دستور زبان روسی می‌نویسد، حالت (падеж) ترجمه واژه یونانی (Ptoisit) به مفهوم سقوط (падение) است. (وینگرادف، ۱۳۹).

سافکو در کتاب زبان روسی می‌نویسد، "حالت یک مقوله دستوری زبان روسی است که با تغییر دادن پایانه صرفی واژه‌های قابل صرف (склоняемые слова)، بیانگر ارتباط نحوی کلمات در جمله یا گروه واژه است." (سافکو، ۶۰).

زبان روسی، زبانی تصریفی (флективный язык) است، اما زبان فارسی، بر خلاف زبان روسی، غیرتصریفی (синтетический язык) است، از این رو ارتباط نحوی واژه‌ها با یکدیگر با کمک حروف اضافه، ساختار اضافه (изафетная конструкция) و نشانه مفعولی (را) بیان می‌شود. در زبان فارسی، بر عکس زبان روسی، پایانه صرفی برای بیان ارتباطات نحوی بین واژه‌ها وجود ندارد.

تعداد حالت‌ها در زبان روسی، بطور معمول شش حالت‌اند. پاره‌ای از زبان‌شناسان این تعداد را فزون‌تر از شش حالت می‌دانند.

بلاشاپکوا در کتاب زبان روسی معاصر می‌نویسد،

حالت به ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۳۵

اگر نوع پایانه صرفی از لحاظ تعداد آواها مورد نظر باشد، ما با تعداد حالت کمتری مواجه ایم. چرا که واژه хлеб در مثال‌های زیر دارای یک پایانه صرفی -a است و یک حالت محسوب می‌شود:

Мясо лучше хлеба, Мягкость - свойство хлеба, Я взял себе хлеба

ولی اگر واژه хлеб را از نقطه نظر معنی دستوری (грамматическое значение) در جملات پیشین بررسی کنیم، در آن صورت ما با سه حالت مجزا از یکدیگر مواجه خواهیم بود. در نتیجه در زبان روسی تعداد حالت‌ها، از نقطه نظر معنی دستوری واژه، بیشتر از شش حالت سنتی می‌باشد (بلاشاپکوا، ۴۸۹).

ایساچنکو در کتاب دستور زبان روسی می‌نویسد، در حالت حرف اضافه (предложный падеж) با حرف اضافه o با اشکال o лесе, o мосте و با حرف اضافه (во) в و на با پایانه‌های صرفی تکیه بر -у, -ю که دارای معنی مکانی‌اند в лесу, на мосту, на краю روبروایم براساس مثال‌های آورده شده، حالت‌های زبان روسی از شش حالت فزون‌ترند (ایساچنکو، ۹۱).

در کتاب دستور زبان روسی برای حالت به ای، دو معنی نهادی (объектный) و مفعولی (субъектный) در نظر گرفته شده است (شودووا و لاپاتین، ۱۶۳).

۱- حالت به ای ذینفع:

عمل فعل جملاتی که دارای ساختار حالت به ای ذینفع‌اند، به نفع یا ضرر فردی صورت می‌پذیرد. به‌طور معمول این‌گونه ساختارها دارای ضمیر شخصی یا اسمی‌اند که عضو اصلی جمله محسوب می‌شوند و همیشه در حالت به ای قرار دارد. وجود ضمیر یا اسم در حالت

به ای بیانگر تأکید بر ذینفع بودن فرد است. در صورتی که در این گونه جملات به جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به کار بریم، در آن صورت ساختار جمله، حالت به ای مخاطب است نه حالت به ای ذینفع. در ضمن در حالت به ای ذینفع، عضو اصلی جمله (ضمیر شخصی یا اسم در حالت به ای) همیشه جاندار است.

در صورتی که گزاره جمله، فعل باشد، حالت به ای ذینفع، به طور معمول از چهار عضو تشکیل می شود:

۱-۱- نهاد

۱-۲- فعل

۱-۳- ضمیر شخصی یا گاهی اسم صرف شده در حالت به ای ذینفع که عضو اصلی این ساختار است.

۱-۴- اسم صرف شده در حالت مفعول بی واسطه یا هر واژه ای که بتواند نقش اسم را ایفا کند. (گاهی بجای فعل می تواند یکی دیگر از اقسام کلام (часть речи)، مانند صفت کوتاه، در ساختار حالت به ای ذینفع به کار رود. در این صورت ساختار از سه عضو تشکیل می شود) به مثال های زیر توجه کنید:

1- Я молча *пожал ей руку* и (А. Чехов «Драма на охоте»)

۱- در حالی که ساکت بودم، من دستش (دست او) را فشردم.

2- Он *вымазал мне лицо* чернилами. (Н. Островский «Как закалялась сталь»)

۲- او صورتم (صورت من را) با جوهر کثیف کرد.

3- Я сегодня *порезал себе палец*, - сказал Дымов. (А. Чехов «Попрыгуня»)

۳- دیوف گفت: «امروز من دستم را بریدم»

در مثال های بالا، واژه های я, он, я اولین عضو - در نقش نهاد، کلمات пожал, вымазал, порезал دومین عضو ساختار حالت به ای - فعل، در نقش گزاره، کلمات ей, мне, себе

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۳۷

سومین عضو ساختار - ضمائر شخصی، در نقش مفعول با واسطه و واژه‌های *руку, лицо, палец* چهارمین عضو جمله - اسم در نقش مفعول بی‌واسطه‌اند. در زبان روسی در صورتی‌که گزاره جمله فعل باشد، این چهار عضو تشکیل ساختار واحدی را می‌دهند.

جملات زبان فارسی، برخلاف زبان روسی، از سه عضو تشکیل شده‌اند. واژه‌های *من، او* و *من* اولین عضو در نقش نهاد جمله، کلمات *فشردم، کثیف کرد* و *بریدم* دومین عضو در نقش گزاره و اسامی به همراه ضمائر ملکی متصل *دستش، صورتم و دستم* سومین عضو جمله، در نقش مفعول بی‌واسطه محسوب می‌شوند.

همان‌طوریکه می‌بینیم، در زبان روسی در این گونه ساختارها، جمله دارای چهار عضو است، در صورتی‌که در زبان فارسی ساختار مشابه از سه عضو تشکیل شده است. زیرا ضمائر ملکی متصل، همراه اسامی نقش مفعول بی‌واسطه را به‌عهده دارند و یک عضو محسوب می‌شوند. وجه تمایز ساختار حالت به‌ای ذینفع با ساختار مشابه زبان فارسی:

- در جملات زبان روسی، ضمائر شخصی - مهم‌ترین اعضای ساختار حالت به‌ای ذینفع‌اند، در صورتی‌که در ساختار مشابه زبان فارسی، به جای ضمائر شخصی زبان روسی، ضمائر ملکی به‌کار می‌روند.
 - در زبان روسی، ضمیر شخصی نقش مفعول با واسطه را ایفا می‌کند، در صورتی‌که ضمیر ملکی زبان فارسی همراه اسم وابسته خود، نقش مفعول بی‌واسطه را به‌عهده دارد.
- همان‌طوریکه مشاهده کردید، مفعول، یکی از اعضای

جملات حالت به ای ذینفع را تشکیل می‌دهد. برای توضیح هرچه بیشتر مفعول در زبان فارسی، به بحث دربارهٔ نقطه نظرات زبان‌شناسان ایرانی می‌پردازیم:

حسن انزلی دربارهٔ مفعول در زبان فارسی می‌نویسد، گاهی عمل فعل بر روی اسم یا جانشین اسم اثر می‌گذارد. به این نوع واژه‌ها مفعول گویند. در صورتی‌که عمل فعل بدون واسطه و به‌طور مستقیم بر روی اسم یا جانشین آن تأثیر گذارد، این اسم، مفعول بی‌واسطه نامیده می‌شود. در صورتی‌که عمل فعل با واسطه و غیرمستقیم به اسم یا جانشین آن سرایت کند، در آن صورت ما با مفعول با واسطه مواجه هستیم (انزلی ۱۳۲).

روبینچیک به روشی مفعول بی‌واسطه (прямой объект) و مفعول با واسطه یا متمم (косвенный объект) را از یکدیگر متمایز می‌سازد. این زبان‌شناس در بحث نوع بیان متمم در زبان فارسی، حتی ترکیب صفت عالی با اسم (قوی‌ترین وزنه‌برداران، زیباترین دختران و بلندترین درختان) را نوعی متمم به شمار می‌آورد. (روبینچیک، ۴۵۵-۴۵۴).

به عقیده نگارندهٔ این مقاله ترکیب‌های یادشده، صفت و موصوفاند و با کمک ابزار دستوری-کسره اضافه با یکدیگر از لحاظ نحوی با یکدیگر در ارتباط‌اند. این گونه ترکیب‌ها، هیچ ارتباطی به بحث متمم ندارند.

صدرالدین زمانیان در کتاب دستور زبان فارسی نشانهٔ مفعولی ر حرف اضافه می‌نامد (۱۳۲).

به نظر من، نشانهٔ مفعولی ر، مفعول بی‌واسطه و حروف اضافه، متمم را می‌سازند. از سوی دیگر نشانهٔ

حالت به ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۳۹

مفعولي و حروف اضافه، به دليل محل قرارگيري (بعد از مفعول بي‌واسطه و قبل از متمم) از يکديگر متمايزاند، از اين رو بهتر است، براي نشانه مفعولي و حروف اضافه دو نام جداگانه انتخاب شود.

حذف برخي از اعضاي ساختار به اي ذینفع، تغيير معني جمله را در پي دارد. براي مثال در صورتي که ضمير شخصي - عضو اصلي را، از جملات داراي ساختار حالت به اي ذینفع زبان روسي و ضمير ملکي را، از جملات فارسي حذف کنيم، مشخص نيست که عمل براي چه کسي انجام ميشود. به مثال زير توجه کنيد:

Она поглядела ему на губы

او به لبانش (لبهاي او) نگريست.

در جمله فارسي و روسي بالا، نمي‌توان ضمير شخصي ему و ضمير ملکي متصل ش يا ضمير ملکي او را از جمله حذف کرد، زيرا با حذف اين واژه‌ها از ساختار، مشخص نيست که عمل فعل براي چه کسي صورت گرفته است.

در ساختارهاي زبان روسي، اولين عضو (она) نقش نهاد، دومين عضو (поглядела) نقش گزاره، سومين عضو (ему) و چهارمين عضو (на губы) نقش مفعول بي‌واسطه را ايفا مي‌کنند.

در اين ساختار نيز در زبان فارسي، برخلاف زبان روسي، جمله داراي سه عضو است. در ضمن، در هر دو زبان، فقط در جمله مفعول با واسطه وجود دارد، زيرا فعل جمله ناگذر است.

در ترکيب جملات داراي حالت به اي ذینفع، گاهي به جاي فعل، مي‌تواند صفت (معمولاً کوتاه) به کار رود. به مثال زير توجه کنيد:

Он мне дорог

او برای من عزیز است.

Брат мне мил.

برادر با من مهربان است.

این‌گونه ساختارها که صفت به جای فعل، نقش گزاره را ایفا می‌کند، برعکس جملات پیشین، از سه عضو تشکیل شده‌اند:

۱- اسامی он, брат ۲- ضمائر شخصی мне, мне ۳- صفات کوتاه дорог, мил. اسامی به‌عنوان اولین عضو نقش نهاد، صفات کوتاه - دومین عضو نقش گزاره و ضمائر شخصی - سومین عضو نقش مفعول با واسطه را به‌عهده دارند. در زبان فارسی، جملات مشابه دارای چهار عضواند: ۱- واژه‌های او, برادر در نقش مسندالیه‌ای، ۲- ضمائر شخصی و حروف اضافه برای من, با من در نقش متممی (مفعول با واسطه) ۳- صفات عزیز, مهربان در نقش مسندی ۴- فعل‌های ربطی است, است. وجه تمایز این دو ساختار در دو زبان، به‌صورت زیر توضیح داده می‌شود:

• ساختار زبان روسی، دارای سه عضو: он, брат ضمیر شخصی мне, мне و صفات کوتاه дорог, мил است، در صورتی‌که جملات زبان فارسی، از چهار عضو او, برادر, ضمائر شخصی برای من, با من، صفات عزیز, مهربان و فعل ربطی است, است تشکیل شده‌اند.

• ضمائر شخصی در زبان روسی بدون حرف اضافه به‌کار رفته‌اند و نقش مفعول با واسطه را ایفا می‌کنند، در صورتی‌که ضمائر شخصی در زبان فارسی با حرف اضافه به‌کار رفته‌اند.

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۴۱

• در زبان فارسی، ساختارهایی که در آن‌ها صفت به‌عنوان گزاره (مسند) به‌کاررفته است، جمله از سه عضو: مسندالیه، مسند و فعل ربطی تشکیل شده است. در زبان روسی در ساختارهای مشابه فعل ربطی در جمله نهفته است. جین اچسون در کتاب *زبان‌شناسی همگانی می‌نویسد*:
“... در برخی موارد، باید از واژه مسندالیه اجتناب نمود و آن را با اصطلاحی که ابهام کمتری ایجاد می‌کند، جایگزین ساخت، مانند اصطلاح نهاد یا فاعل ...” (۱۰۷).

به‌نظر مؤلف این مقاله، زمانی که با جمله دارای صفت به‌جای گزاره و یکی از واژه‌های: است، شدن و گشتن مواجه می‌شویم (هوا سرد شد، پرویز کوشا است، احمد مریض شد و غیره) باید سه واژه: مسندالیه، مسند و فعل ربطی را به کار بریم و کاربرد نهاد، به‌ویژه فاعل مجاز نیست.
به مثال دیگری درباره حالت به‌ای ذینفع توجه کنید:

Он испорт ил мне жизнь.

او زندگی‌م را (زندگی مرا، زندگی من را) خراب کرد. در جملات دارای حالت به‌ای ذینفع، وجود ضمیر شخصی мне، به‌جای ضمیر ملکی متصل (м) یا ضمیر منفصل ملکی (زندگی مرا، زندگی من را) در ساختارهای مشابه زبان فارسی، بیانگر این نکته مهم‌اند که گوینده با استفاده از حالت به‌ای ذینفع می‌خواهد به مخاطب بگوید که عمل فعل (испорт) را، نهاد جمله به‌روشنی به‌ضرر خود احساس کرده است. در صورتی‌که در زبان فارسی، کاربرد ضمیر ملکی به‌جای ضمیر شخصی، این

وضوح را ندارد، که نهاد عمل فعل جمله را به ضرر یا نفع خود احساس کرده است یا خیر. به کارگیری ضمیر ملکی свои به جای واژه себе باعث می‌شود:

- ساختار حالت به ای ذینفع به ساختار حالت به ای مخاطب تبدیل شود.
 - جمله دارای ضمیر ملکی به هیچ شکلی گویای آن نیست که نهاد جمله، عمل فعل را احساس کرده یا نکرده است.
- مثال‌های جمع آوری شده نشان می‌دهند، فزون‌تر از آنچه که پیشتر درباره حالت به ای ذینفع گفته شد، در پاره‌ای از جملات، غیر از چهار عضو (با فعل) و سه عضو (با صفت)، عضو دیگری نیز به ساختار حالت به ای ذینفع اضافه می‌شود. مثال:

Она положила ему в карман деньги. А. Чехов «Цветы запоздалые»

او توی جیب او پول گذاشت.

با کمی دقت در جمله بالا متوجه می‌شویم، در این ساختار، فزون بر چهار عضو مورد بحث، عضو پنجم (в карман) نیز وجود دارد. حذف عضو پنجم از جمله، حالت به ای ذینفع را به حالت به ای مخاطب تبدیل می‌کند، زیرا نبود عضو پنجم باعث می‌شود که فعل (положила)، مترادف فعل (дала) تلقی شود:

Она дала ему деньги

در زبان روسی، این‌گونه ساختارها، (Она положила ему деньги) به عنوان حالت به ای مخاطب که در این مقاله مورد بحث قرار خواهد گرفت، محسوب می‌شوند، زیرا فعل положила، به معنی дала به کار رفته است. در حالت به ای ذینفع، عضو اصلی ساختار همیشه

حالت به ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۴۳

جاندار است. واژه های بیجان نمی توانند به عنوان عضو اصلی جملات به ای ذینفع محسوب شوند.

برای تشخیص حالت به ای ذینفع از سایر حالت های به ای مشابه، می توان به جای عضو اصلی جمله (معمولاً ضمیر شخصی) از ضمیر ملکی مناسب استفاده کنیم. در این صورت در جمله حالت به ای وجود ندارد، در نتیجه مشخص نیست که نهاد جمله عمل فعل را به روشنی احساس می کند یا خیر. این گونه جملات فقط خبر می دهند که عملی صورت گرفته است. مثال:

Он сломал мне ногу.

او پای من را شکست.

Он сломал мою ногу.

او پای من را شکست.

Она поправляет себе волосы.

او موهای خود را مرتب می کند.

Она поправляет свои волосы.

او موهای خود را مرتب می کند.

دو جمله Он сломал ей ногу و Она поправляет себе волосы ساختار حالت به ای بدون بحث زبان روسی اند. در زبان فارسی، همان طوری که از دو جمله بالا مشخص است، هر دو جمله به یک صورت بیان می شوند، زیرا در زبان فارسی حالت به ای ذینفع با مفهومی که در زبان روسی به کار می رود وجود ندارد.

اینک پس از بحث و بررسی ساختار حالت به ای ذینفع، به تجزیه و تحلیل حالت به ای مخاطب می پردازیم:

۲- حالت به ای مخاطب:

حالت به ای مخاطب زیر مجموعه حالت به ای مفعولی

محسوب می‌شود. در این‌گونه ساختارها به‌طور معمول موضوعی به اطلاع فردی رسانده می‌شود یا شیئی به‌شخصی داده می‌شود. فعل‌های که در این‌گونه جملات به‌کار می‌روند، احتیاج به‌مفعول دارند، به‌همین دلیل به ساختارهای مشابه، حالت به ای مخاطب گویند.

حالت به ای مخاطب از نقطه نظر کاربرد فعل جمله به گروه‌های زیر تقسیم می‌شود:

(۱-۲) حالت به ای مخاطب که در آن فعل‌های بیان (говорение) به‌کار می‌رود. در این‌گونه ساختارها سه عضو شرکت دارند:

گوینده (عضو فعال) - اولین عضو، فعل بیان - دومین عضو و مخاطب (عضو غیر فعال) - سومین عضو. مثال:

Вы только отвечайте мне сразу.

شما فقط فوراً به من جواب بدهید.

در مثال بالا، واژه отвечайте فعل بیان، ضمیر شخصی вы (عضو فعال) و мне (مخاطب یا عضو غیرفعال) محسوب می‌شوند. در ساختارهای مشابه، وجود مخاطب در جمله الزامی است. در غیراین صورت مشخص نیست که مطلب به چه کسی گفته شده است. واژه گوینده را می‌توان از جمله حذف کرد، زیرا در زبان روسی در زمان حال و آینده و در زبان فارسی در تمامی زمان‌ها، شناسه، به‌عنوان نهاد اجباری، نقش گوینده را ایفا می‌کند. صادقی و ارژنگ در کتاب دستور می‌نویسند: «نهاد اجباری همان شناسه است که در ساختمان هر فعل جمله وجود دارد» (۸).

(۲-۲) در ساختار حالت به ای مخاطب، فعل‌های مختلفی شرکت دارند. بیشتر فعل‌های شرکت‌کننده در این گروه

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۴۵

به‌معنی ارائه (представление) چیزی به کسی‌اند. این گروه افعال برای کامل‌شدن مفهوم خود نیاز به دو وابسته (распрос-гранитель) دارند: یکی در حالت مفعول بی‌واسطه و دیگری در حالت مفعول با‌واسطه. افعال این گروه شامل فعل‌های دارای مفهوم ارسال‌کردن (прислать)، دادن (дать)، هدیه‌کردن، (дарить) قرض‌دادن، (одолжить) مشتقات آن‌ها و غیره‌اند. از ویژگی‌های این فعل‌ها، هدایت دستوری دوگانه (двойная направленность действия) است. به‌عبارت دیگر این‌گونه افعال دارای دو وابسته در دو حالت مختلف- مفعول بی‌واسطه و با‌واسطه‌اند.

در ساختار حالت به‌ای مخاطب مورد بحث در بند شماره ۲-۲- نیز چهار عضو به‌کار می‌روند: نهاد (تحویل دهنده) - اولین عضو، گزاره (فعل) - دومین عضو، مخاطب (تحویل‌گیرنده) - سومین عضو و کسی یا چیزی که ارائه می‌شود - چهارمین عضو. مثال:

Мне принесли цветы. А. Толстой «Хождение по мукам»

برای من گل آورده‌اند.

در مثال پیشین در زبان روسی نهاد یا اولین عضو جمله به صورت شناسه (и نهاد اجباری) در فعل (принесли) نهفته است. دومین عضو جمله - گزاره به‌صورت فعل مطلق، زمان گذشته، سوم شخص جمع (принесли) و سومین عضو - تحویل‌گیرنده به‌صورت ضمیر شخصی (мне) در نقش مفعول با‌واسطه و چهارمین عضو - جسمی که ارائه می‌شود (цветы) در نقش مفعول بی‌واسطه بیان شده است.

در زبان فارسی، جمله پیشین دارای چهار عضو: نهاد اجباری - اند، گزاره - آورده، متمم - برای من و مفعول بی‌واسطه گل است. با مقایسه دو جمله زبان

روسی و جمله مشابه آن در زبان فارسی، مشخص می‌شود که در زبان فارسی، برعکس زبان روسی، جمله با حرف اضافه به‌کار رفته است. به‌عبارت دیگر می‌توان ادعا کرد که در جملات حالت به ای مخاطب، مهم‌ترین عضو جمله زبان روسی، در زبان فارسی با کمک حرف اضافه بیان می‌شود.

در پاره‌ای از جملات، فعل جمله به مفهوم ارائه چیزی به کسی به‌کار نمی‌رود، در آن صورت می‌توان تحویل گیرنده را حذف کرد. مثال:

Такие колодцы в сутки дают много воды.

چنین چاه‌هایی در شبانه روز آب زیادی می‌دهند. در این جمله به‌علت معنی ویژه فعل (عدم ارائه چیزی به کسی) هم در زبان روسی، هم در زبان فارسی، سومین عضو-تحویل‌گیرنده حذف شده است.

نتیجه‌گیری

با تحقیق و بررسی بر روی حالت به‌ای ذینفع و مخاطب و طرز بیان آن‌ها در زبان فارسی، می‌توان نتایج زیر را برشمرد:

- حالت به ای ذینفع و مخاطب، زیر مجموعه حالت به ای مفعولی شمرده می‌شوند.

- در صورتی که گزاره جمله فعل باشد، حالت به ای ذینفع دارای چهار عضو: ۱- نهاد، ۲- گزاره، ۳- ضمیر شخصی یا اسم در نقش مفعول با واسطه و ۴- اسم در نقش مفعول بی‌واسطه است.

- حالت به ای مخاطب از چهار عضو تشکیل شده است: ۱- نهاد، ۲- گزاره، ۳- ضمیرملکی یا اسم در نقش مفعول با واسطه و اسم در نقش مفعول بی‌واسطه.

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در ... ۱۴۷

- وجه تمایز حالت به‌ای ذینفع با ساختار مشابه در زبان فارسی، در این است که در زبان روسی از ضمیر شخصی استفاده می‌کنیم و در زبان فارسی به‌جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به‌کار می‌بریم.
- در صورتی‌که در زبان روسی در حالت به‌ای ذینفع، به‌جای فعل، صفت کوتاه به‌کار رفته باشد، در این صورت ساختار مشابه در زبان فارسی، از مسندالیه، مسند و فعل ربطی ساخته می‌شود.
- وجه تمایز حالت به‌ای مخاطب با جملات مشابه در زبان فارسی، در کاربرد حرف اضافه است. در زبان فارسی در این‌گونه جملات حرف اضافه به‌کار می‌رود، در صورتی‌که در زبان روسی عضو اصلی جمله بدون حرف اضافه به‌کار می‌رود.

کتابشناسی

- اچسون، جین. (۱۳۶۷). زبان‌شناسی همگانی. مترجم، حسین وثوقی. تهران: نشر علوی.
- انزلی، حسن. (۱۳۶۶). دستور زبان فارسی. ارومیه: نشر انزلی.
- زمانیان، صدرالدین. (۱۳۷۵). دستور زبان فارسی. تهران: نشر یکات.
- صادقیان، علی اشرف و غلامرضا ارژنگ. (۱۳۵۳). دستور. تهران: سازمان کتاب‌های درسی ایران.
- فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). دستور مفصل امروز. تهران: نشر سخن.
- لازار، ژیلبر. (۱۳۸۴). دستور زبان فارسی معاصر. مترجم، مهستی بحرینی. تهران: نشر هرمس.
- Академия наук СССР. (1954). *грамматика русского языка*. «Институт языкознание». Москва.
- Белошапкина, В.А. (2003). *Современный русский язык*. Москва: Азбуковник.

- Виноградов, В.В. (1972). *Русский язык*. Москва: Высшая школа.
- Исаченко, А.В. (1965). *Грамматический строй русского языка*. Братислава: Словацкая академия наук.
- Костомаров, В.Г. Максимов. (2003). *Современный русский литературный язык*. Москва: ГАРДАРИКИ.
- Рубинчик, Ю.А. (2001). *Грамматика современного персидского литературного языка*. Москва: Фирма.
- Савко, И.Э. (2004). *Русский язык*. Минск: Харвест.
- Шведова, Н.Ю. В.В. Лопатин. (1990). *Русская грамматика*. Москва: Русский язык.